

INDUSTRIMINERALER

NGU-rapport 90.057

**Undersøkelse av kvartsitt
i
Røyrvik**

1990

Rapport nr.	90.057	ISSN 0800-3416	Åpen/Forkjøpt/tilgjengelig
Tittel: Undersøkelse av kvartsitt i Røyrvik.			
Forfatter: Bjørn Lund		Oppdragsgiver: NGU - Nord-Trøndelagsprogrammet	
Fylke: Nord-Trøndelag		Kommune: Røyrvik	
Kartbladnavn (M. 1:250 000) Grong		Kartbladnr. og -navn (M. 1:50 000) 1924 IV Røyrvik	
Forekomstens navn og koordinater: Dearka-kvartsitt 338 008		Sidetall: 11	Pris: 50,-
Feltarbeid utført: sommer 1989		Kartbilag: 1	Seksjonssjef: <i>Hans Børby</i>
Rapportdato: 14.4.90 Sammendrag: En rekke kvartsitter innenfor Røyrvik kommune er befart. Bare de reneste partier er prøvetatt og analysert. Resultatene viser at forurensningen av andre mineraler, særlig feldspat og lys glimmer, er så stor at kvartsen er uegnet til industriformål.			
Emneord	Fagrappo		
Industrimineraler			
Kvartsitt			

INNHOLD

1. Innhold

2. Generell del

2.1 Mikroskopering

2.2 Kjemisk analyse

2.3 Termisk utvidelse/stabilitet/dilatometerforsøk

3. Geologi

3.1 Regionalgeologisk kartlegging

3.2 Kvartsitt

4. Konklusjon

Litteraturliste

Kartbilag

Berggrunnskart Rørvik, 1924 IV.

1. INNLEDNING

Som et av verdens ledende produsenter av ferrosilisium og Si-metall, er også forbruket av kvartsprodukter tilsvarende stor. Importmengden nærmer seg nå 800 000 tonn/år og det er derfor av stor interesse å få undersøkt hvorvidt norske kvartsitter kan erstatte noe av denne importmengden.

Innenfor kartbladene Jomafjellet, 1924 I, og Røyrvik, 1924 IV, er større områder kartlagt som kvartsittiske bergarter med Dearnadekkets kvartsitter som arealmessig størst.

Etter en kort rekognoserende befaring om høsten i 1988, ble feltarbeidet utført påfølgende sommer.

Feltarbeidets primære mål har vært å forsøke å finne frem til kvartsittsoner med en kvalitet god nok til ferrosilisiumsformål
eventuelt silisiumkarbid-formål.

Særlig er Al_2O_3 -innholdet kritisk i denne sammenheng. Til kvarsitt som råstoff for fremstilling av FeSi kreves et Al_2O_3 -innhold lavere enn 0.7 %, og Al_2O_3 -innholdet må være lavere enn f.eks. 0.4 % til produksjon av sort SiC.

Variasjoner i mengde aluminiumsoksyd i kvartsittene i det undersøkte område er i hovedsak forårsaket av variasjoner i innholdet av glimmer- og feltspatmineraler.

Kornstrukturen varierer noe, og i hovedsak er kvartsittene lagdelt og utpreget foliert.

I felt ble det lagt vekt på å prøveta renest mulige partier, og dette ble gjort ved å kombinere graden av foliasjon, farge og
mengde av forurensende mineraler.

2. GENERELL DEL

2.1 MIKROSKOPERING

Tynnslip er betegnelsen på en tynn preparert skive av en bergart som er limt fast til en glassplate. Slipet er utgangspunktet for en rekke parametere som f.eks. bergartens mineraler og innbyrdes mengdeforhold. Når polarisert lys passerer gjennom det gjennomskinnelige preparatet, som vanligvis har en tykkelse på ca 0.02 mm, vil de ulike mineraler kunne identifiseres i mikroskopet på grunnlag av karakteristiske optiske egenskaper.

Mineralfordelingen sammen med den visuelle vurderingen av strukturer ute i terrenget, er grunnleggende for bestemmelse av bergartsnavnet. Ved mikroskoperingen kan en også studere indre strukturer, mineralkornenes form og størrelse, omvandlingsfenomener, dannelsesmåte etc.

Spesielle strukturer kan f.eks. være mikrostikk, som er små brudd i sammenbindingen mellom mineralene, eller stavformede feltspatkorn som fungerer som en slags armering i en ellers kornet masse (ofittisk struktur).

Foliasjon er også et begrep som gjerne knyttes til bergartsbeskrivelser. At en bergart er foliert betyr at den har en foretrukket planparallel akseorientering eller at visse mineraler er koncentrert i tynne parallele bånd eller årer.

Mineralkornstørrelsen er inndelt etter følgende skala:

- < 1 mm - finkornet
- 1-5 " - middelkornet
- > 5 " - grovkornet

Vanligvis dekker et tynnslip et areal på ca 5 cm². Et større antall tynnslip må undersøkes dersom resultatet skal være representativt for bergarten.

For kvartsitter kan en foruten å få rede på hvilke forurensninger en har tilstede, også danne seg et bilde av frimalingsegenskaper, graden av nedmaling nødvendig for et akseptabelt produkt og hvilken prosessering som er mest hensiktsmessig (magnetseparering, flotasjon, siktning o.l.).

2.2 KJEMISK ANALYSE

For bruk av kvarts og kvartsitt til ferrosilisium, silisium-metall og silisiumkarbid er målenøyaktigheten ved bruk av røntgenfluorescense (XRF) tilstrekkelig. Nedre deteksjonsgrense for SiO₂ er 0.1%. Avviket kan imidlertid bli vesentlig større ved høye SiO₂-verdier som i kvartsitter. I de tilfeller hvor totalsummen avviker fra 100%, bør korrigering foretas på SiO₂-verdiene. På NGUs analyseinstrument må en på Na₂O-kurven erfaringsmessig regne med en usikkerhet på 0.3%. De oppgitte Na₂O-verdiene bør derfor ikke tillegges noen vekt ved vurdering av kvartsittenes kjemiske renhet.

Kvarts til mere høyverdige formål krever en mer presis analysemетодe som f.eks. plasmaspektrometer.

2.3 TERMISK UTVIDELSE/STABILITET/DILATOMETERFORSØK

2.3.1 Termisk utvidelse/stabilitet

For at kvarts eller kvartsitt skal kunne brukes som råstoff ved framstilling av ferrosilisium (FeSi) og silisium-metaller, er et av kravene at den må ha en viss termisk stabilitet for at kvartsen ikke skal smuldre opp for tidlig ved smelteprosessen, og derved tette igjen ovnene.

Innenfor industrien er det vesentlig to empiriske testemetoder for termisk stabilitet som er i bruk:

1. Oppvarming av prøven til 900-1000°C med etterfølgende vurdering av korning.
2. Oppvarming til 1300°C, sikteanalyse, tromling og ny sikteanalyse. Denne prosedyren kalles Fiskaa-metoden.

2.3.2 Dilatometerforsøk

Innen forskning og silikatkjemi er dilatometermålinger mest kjent og brukt til rutineundersøkelser. Prinsippet bygger på at man varmer opp en liten borkjerne (med en diameter på ca. 9 mm og en lengde på 30-50 mm) ved jevn temperaturøkning. Ved bestemte tidsintervaller avleses temperatur og lengdeutvidelse. Metoden egner seg godt til å undersøke kvartsens mange fase- og modifikasjonsomvandlinger, da disse viser tildels store tethetsvariasjoner og herav signifikante lengdeforandringer.

2.3.3 Måleprosedyre

Målingene av termisk utvidelse er utført i luftatmossvære i et modifisert Netzschi dilatometer av type 202 E. Prøveholder og føler består av Alsint (alfa-korund). Den termiske utvidelsen er målt ved lineær oppvarmingshastighet på ca. 2°C/min. Prøvetemperaturene måles med et Pt/Pt 10 Rh termometer som ligger like ved siden av prøvestykket. Prøvene ble oppvarmet til 1400°C. Prøvetemperatur og lengde forandring ble registrert hvert 10. minutt v.hj.a. datalogger. Lengdeforandring som funksjon av temperatur ble beregnet av et datamaskinprogram ut fra måleverdier og kalibreringsdata.

2.3.4 Anvendelse av kvarts/kvartsitt

De viktigste anvendelser av kvarts/kvartsitt er i dag (Norge) som råstoff innen silisiumbasert elektrometallurgisk industri. Produkter som framstilles her er Si-mettall, Si-karbid (svart og grønn), Fe-silisium og Si-mangan. Det meste av denne kvartsen/kvartsitten blir anvendt i stykkform. En begrenset andel av råstoffet blir fremstilt som kvartssand, som vesentlig går til Si-karbid, glassfiber og glass (glassproduksjonen er dog betydelig på verdensbasis).

Produkter som er basert på høyren-kvarts som råstoff, blir anvendt innen halvlederteknologien, solcelleproduksjon, framstilling av infrarødt optisk utstyr, optiske fibre m.m. Det er i Norge nylig gjort forsøk med framstilling av slike produkter.

Avanserte anvendelser av kvarts som råstoff, er innen produksjon av karbidfibre og silisiumnitriter/-karbider. Andre (vanlige) anvendelser av kvarts er til støpesand, keramikk, filtreringsmedium og produksjon av Si-baserte kjemikalier.

2.3.5 Kvalitetskrav til kvarts/kvartsitt

De forskjellige spesifikasjonskrav når det gjelder kvalitet på råstoffene, varierer noe fra forbruker til forbruker, og er også naturligvis avhengig av produkttype. I nedenforstående tabell er gjennomsnittlige kvalitetsverdier for endel ulike produktområder for kvarts/kvartsitt tabellert.

Kvalitetskrav for kvarts/kvartsitt

	Al_2O_3	Fe_2O_3	CaO	Cr_2O_3	TiO_2	NiO	P_2O_5
Si-metall	0.10%	0.05%	0.01%	-	0.005%	-	<50ppm
Fe-silisium	0.70%	-	-	-	0.10%	-	0-03%
Si-karbid							
svart	0.25%	0.07%	-	-	-	-	-
grønn	0.05%	0.02%	0.01%	-	-	-	-
Fist grade (US) optical glass	0.10%	0.02%	-	-	-	-	-
Fine grade (UK) optical glassware	-	80ppm	-	2ppm	<300ppm	-	-
Brilleglass (ophthalmic)	-	<100ppm	-	3ppm	-	3ppm	-
Kvartsglass fra berg.xx	100ppm	10ppm	-	-	-	-	-
Optisk glass	-	<1-10ppm	-	<0.2-1ppm	-	<0.2-1ppm-	-
Vitreous/fused silica							
opaque ¹	200ppm	70ppm	40ppm	-	100ppm	-	-
translucent ²	-	-	-	-	-	-	-
transparent ³	40ppm	8ppm	-	-	-	-	-

1 $\text{Na}_2\text{O} < 25\text{ppm}$

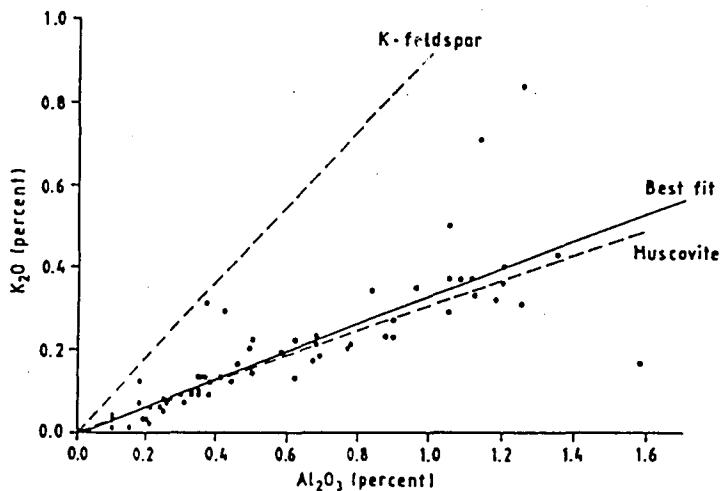
2 Max 300ppm forurensning tot.

3 Max 30ppm forurensning tot.

2.3.6 Statistisk behandling av måleresultatene

For kvartsitt til ferrosilisium kan kjemiske data og dilatometerresultater behandles statistisk ved hjelp av korrelasjonsanalyser.

Typiske resultater for mange av kvartsittene, er en ganske god korrelasjon mellom innholdet av K_2O og Al_2O_3 og dens utvidelse i området 800 - 900°C. Dette resultatet antyder at det er et mineral som inneholder disse elementene som forårsaker denne termiske utvidelsen. De mest vanlige forurensningsmineralene i kvartsitt er muskovitt og kalifeltspat og til en viss grad leirmineraler. Disse mineralene er spesielt viktige fordi de er ansvarlig for Al_2O_3 - og K_2O -innholdet i kvartsittene.

Figur 1 ovenfor viser et eksempel på en regresjonsanalyse hvor Al_2O_3 og K_2O er plottet mot hverandre, og at det dominerende mineralet er muskovitt.

Denne metoden har vist seg å være et nyttig redskap for både identifisering av ubrukbarer avsetninger og for kartlegging av soner med varierende kvalitet.

3 GEOLOGI

3.1 REGIONALGEOLOGISK KARTLEGGING

De kvartsitter som er undersøkt/prøvetatt ligger alle innenfor kartblad Røyrvik, 1924 IV, og forholdsvis nært Røyrvik sentrum.

Arealmessig størst utstrekning har Dearkadekkets kvartsitter. Bergartene innenfor dette dekket består av omdannete sedimentære bergarter av antatt senprekambriske alder.

Også innenfor Røyrviksgruppens kvartsitter ble sonderende prøvetaking utført. Begge ovennevnte kvartsitter finnes også innenfor kartblad Jomafjellet (1924 I), men disse ligger mye mere uveisomt til, og er derfor bare befart for å sjekke om kvaliteten er den samme.

3.2 KVARTSITT

Det er gått flere profiler gjennom kvartsittene innenfor kartbladet for å se om det finnes sonevariasjoner med ulike renhetsgrader. Erfaring fra kvartsitter i Aust-Agder har vist at det innenfor kvartsittene finnes iøynefallende kropper bestående av grovkornet kvarts.

Noen av disse kroppene vil en utvilsomt kalle kvartsitter, dette indikeres gjennom deres natur som metamorfoserte sedimentære bergarter. Andre kropper kan klart klassifiseres som kvartspegmatitter eller kvartsårer.

O. Andersen (1931) har undersøkt deler av Bambleserien blant annet med tanke på ovennevnte forhold. Han er av den oppfatning at den mest hensiktsmessige tolking av de rene kvartskoppene, er at de er dannet ved en injeksjon av hydrotermale løsninger med SiO_2 som dominerende element. Ifølge O. Andersen har store deler av Kongsberg-Bambleformasjonen vært igjennom en slik injeksjonsmetamorfose og dannet rekristallisert kvarts med varierende mengde og renhet.

Under kartleggingen/prøvetakingen ble det ikke funnet partier av slik karakter. Deakadekkets kvartsitter er imidlertid de som virker renest. Enheten har en gråvit farge og forvitret flate er gjerne ujevn. På skyvegrensen mot underliggende bergarter er kvartsitten noe mer foliert enhellers i lagpakken som er ganske homogen.

I gjennomsnitt har imidlertid kvartsitten et for høyt innhold av forurensninger til at den kan bli betraktet som interessant.

Kornstrukturen er oftest fin, og forurensende mineraler er hovedsakelig lys glimmer og feltspat.

I mikroskop viser bergarten polygonalt sammenvoksningsmønster mellom de enkelte kvartskorn. Lys glimmer er klart parallelorientert.

I og med at det ikke ble funnet spesielle rene partier av kvartsitt, ble det bare innsamlet prøver fra et profil over Dearkakvartsitten, og bare de reneste prøvene ble innsendt for analysering.

Kjemiske analyser ga følgene gjennomsnittlige prosentverdier:

SiO_2	Al_2O_3	Fe_2O_3	TiO_2	MgO	CaO	K_2O	MnO	P_2O_5
88.5	6.91	0.27	0.06	0.19	0.05	2.98	-	0.02

Analysene viser at kvartsitten langt fra tilfredsstiller kravene selv til de anvendelser som har de minst strenge renhetskrav.

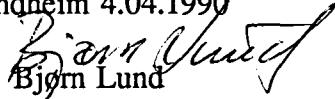
4. KONKLUSJON

Resultatene fra de kjemiske analyser og kartleggingen forøvrig i felt, tyder på at det med stor sannsynlighet ikke finnes kvartsitter i området som er rene nok for industriell anvendelse.

Med et såpass dårlig utgangspunkt er det også tvilsomt om en ved oppredningmessige metoder kan forbedre produktet i en slik grad at investeringene blir lønnsomme.

Det foreslås derfor ingen videre oppfølging

Trondheim 4.04.1990

Bjørn Lund
forsker

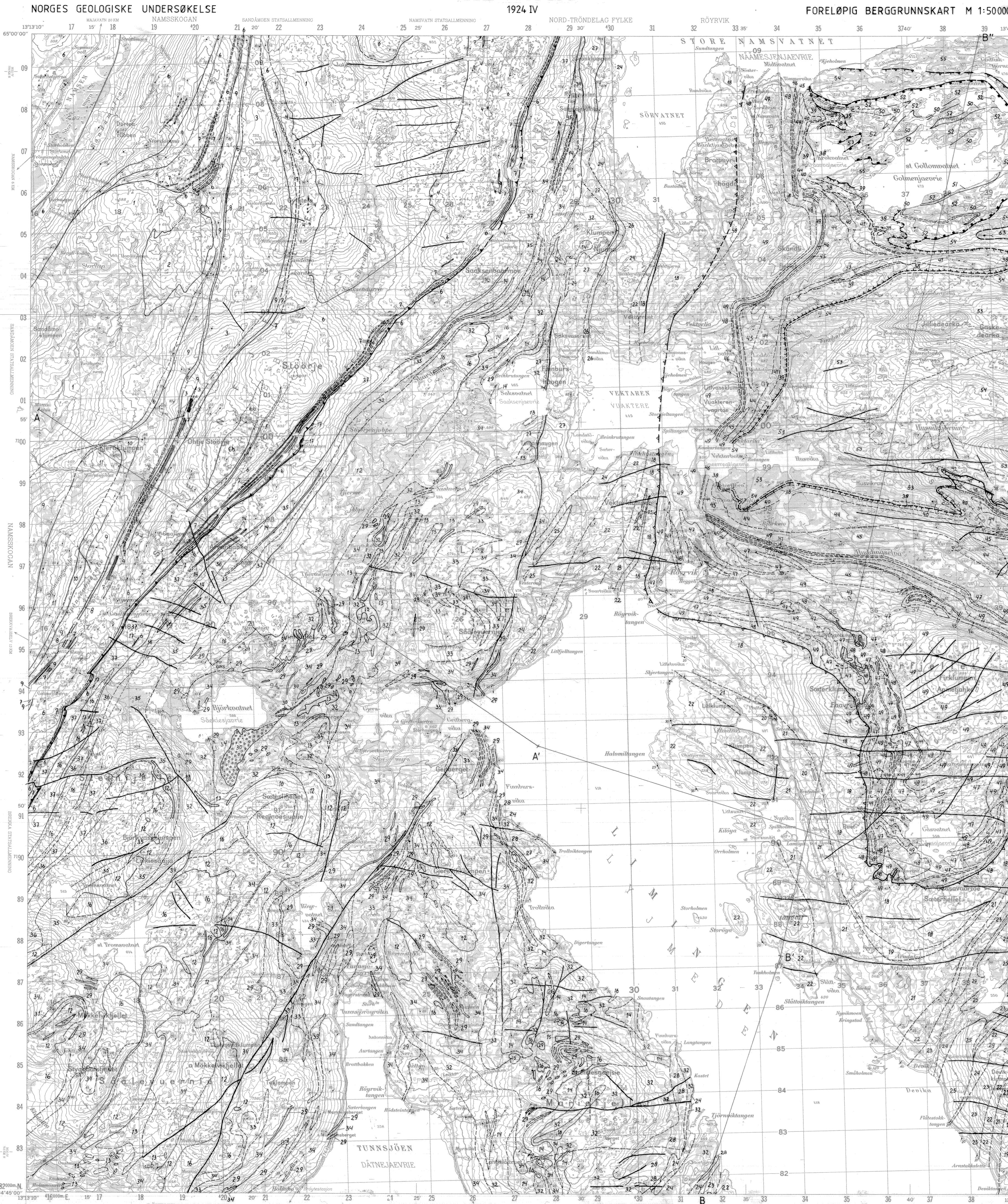
LITTERATURLISTE

- Alnæs, L. (1986) : Undersøkelser av kvartsitt i Aust-Agder fylke. NGU rapport 87.013.
- Andersen, O. (1931) : Discussion of Certain Phases of Genesis of Pegmatites. NGT XII, 34-37.
- Geis, H.P. (1977) : Høytemperaturundersøkelser med kvartsitt fra Guloddens-bruddet ved Kragerø. Rapport til A/S-Fesil & Co.
- Hugdal, H. (1984) : Regional pukkundersøkelse i Østfold. NGU rapport 84.041.
- Lund, B. (1985) : Prøvetaking og vurdering av kvartsittforekomst ved Dokkedalen. NGU rapport 85.062.
- Mauring, E. (1989) : Undersøkelser av kvartsitt i Aust-Agder fylke. NGU rapport 89.027.
- Sellitveit, A. (1980) : Ildfaste materialer. Tapir.
- Steinmo, M. (1985) : Termisk utvidelse av kvarts og kvartsitt. Arbeidsnotat, NTH, Trondheim.
- Wanvik, J.E. (1988) : Svanvik kvartsforekomst i Pasvik. NGU rapport 87.081.

RØYRVIK

1924 IV

FORELØPIG BERGRUNNSKART M 1:50000

TEGNFORKLARING

Legend

OVERSKJØVNE BERGARTER, SKYNNING UNDER DEN KALEDONES FJELLKJEDDANNELSE
Allochthonous rocks, thrust during the Caledonian orogeny

HELGELANDSKKEKKOMPLEKSET, DYPERGARTER OG OMDANNA SEDIMENTÆRE OG VULKANSKE (?) BERGARTER
BERGARTER MED PREKAMBRISK OG/ELLER KAMBROSILURISK ALDER
Helgeland Nappe Complex, plutonic rocks and metamorphic sedimentary and volcanic(?) rocks of Precambrian and/or Cambro-Silurian age

DYPBERGARTER
Plutonic rocks

TONALITT
Tonalite

GABRO
Gabbro

ØYEGRANITT, FOLIERT
Augen granite, foliated

PERIDOTTIT, SERPENTINITT
Peridotite, serpentinite

OMDANNA SEDIMENTÆRE OG VULKANSKE (?) BERGARTER
Metamorphosed sedimentary and volcanic(?) rocks

KVARTSITT
Quartzite

BLÅSKJELLIFER / MED MANGE GRANDIORITTISKE PEGMATITTGANGER
Blue schist / with abundant granodioritic pegmatite dykes

KALSPATMARMOR
Calcite marble

AMPHIBOLITT (AV VULKANSK OPPRINNELSE)
Amphibolite (of volcanic origin)

KVARTS- OG FELTSPATRIG GNEIS (META-ARKOSE?) / MED AMPHIBOLITTBÅND
Quartz- and feldspathic gneiss (meta-arkose?)/with bands of amphibolite

GRANATGLIMMERSKIFER
Garnet-schist

GLIMMERSKIFER
Mica gneiss

KØLDELEN AV SEVE-KØLDEKKETKOMPLEKSET
The Kølle part of the Seve-Kølle Nappe Complex

GJERSVIKDEKKET
Gjersvik Nappe

DYPBERGARTER
Plutonic rocks

GRANDIORITT, MIDDLES TIL GROVKORNET
Granodiorite

GRANDIORITT, FINEGRØNDET
Granodiorite, fine-grained

FINEGRØNDET GRANDIORITT ELLER METARYHODACITT
Fine-grained granodiorite or metaryhodacite

DIORITT
Diorite

GABRO
Gabbro

PERIDOTTIT, SERPENTINITT
Peridotite, serpentinite

LIMINGGRUPPEN, OMDANNA SEDIMENTÆRE OG VULKANSKE BERGARTER
MED ANTATT MELLOMORDOVICK ALDER (I STRATIGRAFISK REKKEFØLGE)

Limining Group, metasediments and volcanics of supposed Middle Ordovician age (in stratigraphic order)

KALSPATRICK SANDSTEIN OG FYLLETT, STEDVIS MED KONGLOMERATLAG
Calcareous sandstone and phyllite with layers of conglomerate

KONGLOMERAT MED BOLLER AV GRØNSTEN, JASPER, KVARTSITT OG METARYHODACITT
Conglomerate with fragments of greenstone, jasper, quartzite and metaryhodacite

KALSPATMARMOR
Calcite marble

BÅDET, KALSPATRICK FYLLETT, SILSTEIN OG SANDSTEIN
Banded calcareous phyllite, siltstone and sandstone

KALSPATRICK SANDSTEIN, KONGLOMERAT I STORE PARTIER
Calcareous sandstone, conglomerate to a great extent

ARKOSE, STEDVIS UTVIKLET SOM KONGLOMERAT
Arkose, partly conglomerate

KALSPATHOLDIG FYLLETT, SILSTEIN OG SANDSTEIN (GRÅVAKKE)
Calcareous phyllite, siltstone and sandstone (greywacke-schist)

GRØNSTINE IN: DEIVIKGRØNSTENEN
Greenstone: the Devik greenstone

FYLLETT OG GRØNSTINE I VEKSLING, STEDVIS MED KONGLOMERATLAG
Alternating phyllite and greenstone, in places with layers of conglomerate

KONGLOMERAT OG BREKKE MED BOLLER, OG FRAGMENT AV KALSPAT OG DOLOMITT I
GRØNSTONE ALBREKKE, KALSPAT, KALSPATMARMOR

Conglomerate and breccia with fragments mainly of calcite and dolomite in a matrix of calcite and mica, layers of calcite marble

KONGLOMERAT MED GRØNSTEN OG GABBROBOLLER
Conglomerate with greenstone and gabbrofragments

GJERSVIKGUPPEN, OMDANNA VULKANSKE BERGARTER
MED ANTATT TIDLIG TIL MELLOMORDOVICK ALDER

Gjersvik Group, metavolcanites of supposed Lower to Middle Ordovician age

METARYHODACITT (KVARTSKERATOFYR)

Metaryhodacite (quartz kerophyre)

VULKANSK BREKSE, MED HOVEDSAKLIG HYDROCITITISKE FRAGMENT
Volcanic breccia with mainly hydroxydolitic fragments

GRØNSTINE OG METARYHODACITT I VEKSLING
Alternating greenstone and metaryhodacite

LYS GRØNSTINE
Light greenstone with

GRØNSTINE SOM INNEHOLDER STILPONOMELAN
Greenstone containing stilpnomelan

MØR GRØNSTINE
Dark greenstone

AKTINOLITTISKIFER, BÅDET
Banded actinolite schist

AMPHIBOLITISK GRØNSTEN
Amphibolitic greenstone

BÅDET, AMPHIBOLITT, METADIORITT OG METAGABBRO
Banded amphibolite, metadiorite and metagabbro

SJERHKJELLET, FOLIASJON, BÅNDING ELLER LASNING.
Schlierosity, foliation, banding or layering, with dip indicated (SS towards SE, vertical = 100°)

FOLMETT MED STURNING ANGITT (SS MOT SØ)

Folde axis with angle of plunge (SS towards SE)

LINEASJON MED STURNING ANGITT (SS MOT SØ)

Lineation with angle of plunge (SS towards SE)

PUTESTRUKTUR, VULKANSK BREKSE
Pillow structure, volcanic breccia

ANGIR RETT VEI OPP I LAGERKEN
Younging direction of the succession

PROFIL-LINJE
Line of section

ERTSFORKOMSTER OG SKJERP
Ore occurrences and claus

SVOLELKIS OG MAGNETISK
Pyrite and pyrrhotite

SVOLELKIS, MAGNETISK OG MAGNETITT
Pyrite, pyrrhotite and magnetite

KOPPERKIS OG SINKBLEINDE
Chalcopyrite and sphalerite

INDUSTRI-BERGARTER
Industrial rocks

STEINBRUDD I GRØNSTEN
Quarry on greenstone

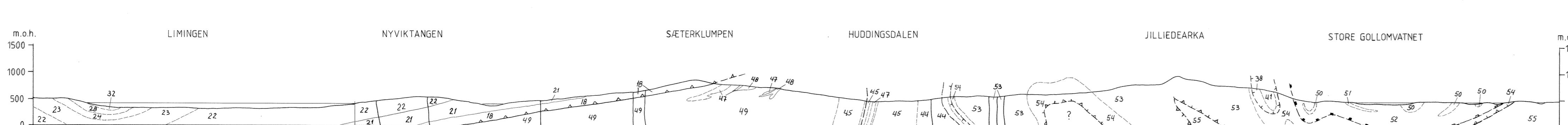
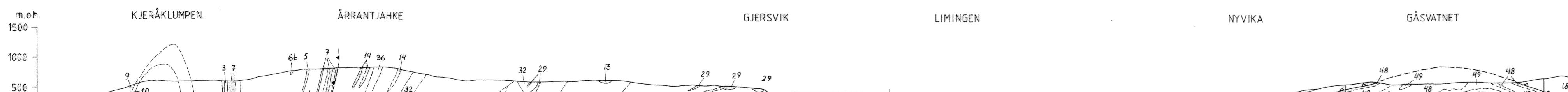
Kartlagt av S. Kollung, V. Wulc, O. Mæsas, A. Kaus, K. Leipziger
og O. Lutro i tidsrommet 1972 - 1984. Kartet er sammenstilt ved
NGU av O. Lutro. Sammenstillinga ble avslutta september 1984.
Kartet er redigert ved NGU av S. Gjelle, E.M.O. Sigmond, M. Gustavson og F.Ch. Wolff
Redigeringene ble avslutta 1988.

Referanse til kartet: LUTRO, O. & KOLLUNG, S. 1988

RØYRVIK 1924 IV, berggrunnkart 1 : 50.000.

Norges geologiske undersøkelse

Kartet er ikke gjennomgått av NGUs kartredaksjon

1825 II	1925 III	1925 II
1824 I	1924 IV	1924 I
1824 II	1924 III	1924 II